

Josep M. Espinàs

EL MEU OFICI

La Campana

1a edició: febrer de 2008

© Josep M. Espinàs
© Edicions La Campana
Muntaner 248, 1r 2a
08021 Barcelona
Tel.: 93 453 16 65 / Fax: 93 451 89 18

Disseny coberta: Zink comunicació
Foto coberta: © Lluís Miquel Palomares

ISBN: 978-84-96735-15-6
Dipòsit legal: B. 13.974 - 2008
Fotocomposició: EdíGestió (Barcelona)
Imprès a Romanyà/Valls. Capellades (Barcelona)

*Als meus pares, per la seva bondat
i l'absència de sermons.*

*A la meva família, per suportar
comprensivament els inconvenients
de tenir un escriptor a casa.*

*A la meva editora, per la intel·ligència crítica
i el tenaç i afectuós suport.*

*Als amics amb els quals hem parlat de tot
menys de literatura.*

*Als crítics que han escrit amablement de mi
i als qui, amb un exabrupte,
m'han entrenat en la serenitat.*

*A Joan Coromines, pels seus diccionaris.
A les biblioteques i clubs de lectura,
als llibreters i lectors de tants anys.*

*A l'Olivetti Studio 46 i als fabricants de cintes,
que per cert cada dia duren menys.
És una discreta manera de dir-me que les coses s'acaben.*

PRÒLEG

Quan jo era petit no volia ser metge ni bomber. De fet, no volia ser res. Jugava a inventar-me països, dibuixava mapes, però no volia ser geògraf. No em va passar mai pel cap que hauria de ser alguna cosa.

Devia tenir nou anys quan vaig escriure els primers versos, recordo que parlaven del vol de les orenetes. I als quinze anys vaig aconseguir escriure una novel·la en castellà –l’idioma de l’escola, l’idioma de la literatura que s’hi ensenyava. Era dolentíssima i tòpica. Em devia agradar escriure, sense imaginar-me que seria escriptor.

Quan estudiava el batxillerat em reunia setmanalment amb dos companys de classe –Ramon Folch i Camarasa, que també seria escriptor, i Lluís

Ortega— a la granja Colomer del passeig de Gràcia. Cada dissabte ens imposàvem un tema, i al dissabte següent cada u portava el que havia escrit, i ho comentàvem.

Ja escrivia, doncs, privadament amb una certa regularitat, però tampoc no pensava ser escriptor. I un dia vaig veure al diari la convocatòria d'un premi Guimerà d'articles. Vaig escriure el primer article de la meua vida, en vaig fer tres còpies, les vaig enviar a tres diaris i un el va publicar. I a més li van donar el premi.

Si he de ser franc, no estic segur que, veient el meu nom imprès sota un article, pensés que volia ser escriptor. El que volia era escriure, que no és el mateix.

Realment, he escrit molt. Ara sé que escriure ha estat el meu ofici. Un ofici no reglamentat. A la llista de professions de l'INEM —on figuren centenars d'especialistes—, la d'escriptor no existeix. Fa anys, després de remenar papers una bona estona, una amable funcionària, desolada, em va dir que no constava «escriptor» com a activitat laboral, però que si jo no hi tenia cap inconvenient, em podria classificar com a «tècnic de primera classe». Ni pa-

rents, ni amics, ni crítics m'han fet mai un elogi com aquest.

Seria molt pretensió que el títol d'aquest llibre fos «Reflexions d'un Tècnic de Primera Classe». *El meu ofici* vol dir que va arribar un dia que sí que vaig comprendre que jo era escriptor. I ara m'he decidit a dedicar unes quantes pàgines a concretar observacions i opinions sobre l'escriptura, amb diversitat d'enfocaments, amanint algunes idees amb un punt d'ironia i procurant no caure en la suficiència i en la verbositat afectada —l'ofici s'hi presta.

És un llibre en el qual m'explico, i espero que el lector no confongui conviccions amb dogmes. *El meu ofici* és una mostra del que he anat pensant com a escriptor, i també del que he anat vivint.

Llàstima que aquell nen, que no sabia què volia ser, hagi quedat tan enrere.

ORIGINALITAT

Tinc la impressió que molts escriptors voldrien ser originals. Que els seus llibres, o articles, destaquessin per la seva raresa, en el sentit que no s'assemblessin gens –o el mínim possible– a la majoria de textos que es publiquen. Dic d'entrada que la recerca de l'originalitat em sembla en general un error. Si és que parlem d'una obra literària que aspiri a la solidesa i a la continuïtat. No hi ha dubte que es pot construir un text amb unes característiques que no són les habituals en el gènere, un text «diferent» en algun aspecte notable.

Però la voluntat de ser un escriptor original és una altra cosa, més aviat lamentable, perquè l'intent està condemnat al fracàs. En qualsevol cas, jo crec que si el públic i la crítica accepten una prime-

ra originalitat, la segona interessa molt menys, i fins i tot irrita.

Popularment diem «original» a aquella persona o a aquella obra que s'aparta de la normalitat, que és estranya a allò previsible. És una idea que està en contradicció amb la primera accepció d'«original» que dóna el diccionari: «que remunta a l'origen». Aquesta informació em sembla importantíssima. L'«originalisme», precisament, aspira a desvincular-se de tota mena de precedents.

La voluntat de diferenciar-se, la invenció deliberada, em sembla que difícilment pot fructificar, si no és en forma de satisfacció personal. Poden portar a algun resultat positiu les ganes de distingir-se per la raresa? N'hi ha prou amb les ganes? Hi ha il·lusions molt visibles, perquè l'afany d'originalitat sol fonamentar-se en la vanitat. Però també és cert que darrere l'originalisme hi pot haver una dosi excessiva d'ignorància, d'incultura. Molts suposats rupturistes no saben que allò que es proposen ja ho va fer algú en una altra època. Les «avantguardes» es repeteixen. Les hipotètiques originalitats també es repeteixen. És francament difícil utilitzar un recurs per primera vegada.

Tornem a la definició d'«original»: «allò que es remunta a l'origen». En l'àmbit de la literatura penso, doncs, que es pot dir pròpiament original a allò que es remunta a l'origen, que en aquest cas és l'autor. Una obra, perquè sigui vàlida, ha de respondre a la identitat de l'escriptor. És possible que l'autor sigui un geni innovador, un creador original, però és una possibilitat improbable. En general, el que hi ha són escriptors de qualitat, i la seva obra valdrà si respon –si «es remunta»– al caràcter del seu autor, a la personalitat literària que el defineix.

La literatura que s'aguanta és la cèntrica –centrada en la natura de l'escriptor–, no l'excèntrica.

CARÀCTER

Es té caràcter o no se'n té. Aquesta sentència l'apliquem sovint a les persones, poques vegades d'una manera neutra. Apreciem el bon caràcter i ens incomoda el mal caràcter. «No tenir caràcter» és una declaració de menyspreu.

En literatura, la possessió d'un caràcter, al meu entendre, és fonamental. El caràcter és el que dona la identitat a un escriptor. Si el «caràcter» grec és el ferro de marcar el bestiar, i la marca que hi deixa, l'escriptor que interessa a la gent, i el que sovint interessa a la història, és el que deixa el seu senyal en allò que escriu.

L'escriptura pot ser emotiva, bella, sàvia, però és poca cosa sense caràcter. «Els privilegis que el nostre talent ens havia fet guanyar els perdem pel

nostre caràcter», diu Chamfort, diagnòstic molt lúcid quan es refereix a la conducta humana. Sobre les nostres qualitats, el pes d'un caràcter constructiu o un caràcter destructiu és enorme. Quina quantitat d'aptituds, i possibilitats, queden frustrades per un caràcter feble, un caràcter agressiu, un caràcter superb.

En literatura el fenomen té una altra característica: no és que un determinat caràcter esgueri una obra, és que sense caràcter l'obra no existeix –parlo, naturalment, de l'obra que aspira a tenir un cert reconeixement durador. No existirà, sobretot, en el futur. Jo no sé si Dostoievski és un escriptor més o menys extraordinari, però és un escriptor amb caràcter i per això ha quedat en la història de la literatura. La seva obra té un «senyal» propi. Josep Pla és un escriptor tècnicament poc correcte, però té caràcter.

És evident que un llibre pot tenir una gran acceptació pel seu interès temàtic o la seva habilitat constructiva. En molts llibres de gran èxit el caràcter pot ser substituït per l'encert narratiu, la força de la intriga, la gràcia expositiva, la pretensió d'o-

originalitat. D'intrigues novel·lesques n'hi ha d'apassionants, de proses literàries n'hi ha de ben perfilades, d'exercicis d'originalitat n'hi ha d'enlluernadors –sempre momentàniament. Però l'interès de tot això s'esvaeix, sovint, amb més o menys rapidesa, i el que acaba consolidant més una obra és el caràcter.

Si acceptem que el caràcter és el senyal, la marca identificadora que apareix en la producció d'un escriptor –i hi apareix inevitablement, sense que l'autor se l'hagi autoimposada–, la discussió sobre en què consisteix el caràcter seria molt complexa, i al meu entendre, bastant inútil. Perquè tenir caràcter –en el cas d'un escriptor, d'un pintor, d'un compositor– és una fatalitat. El caràcter es pot trobar en el discurs reflexiu o en l'estil de l'obra. I és innat. Hi pot haver «tallers d'escriptura», però un «taller de caràcter literari» només és imaginable com una estafa.

Si un atzar benèvol li ha concedit caràcter, un escriptor prudent fara bé de no emmirallar-se en cap model. Ni per guanyar diners ni per tenir bona crítica –que són de durada insegura. Cada u s'ha de conformar amb el seu senyal.

Els genis passen molt alts. Un pensador, potser Bertrand Russell, va dictar una sentència justíssima: «Benvinguts els meus imitadors, perquè d'ells seran els meus defectes.»

ABNEGACIÓ

Confesso que no puc evitar un punt d'irritació davant l'escriptor que es considera «abnegat». Una persona abnegada és la que se sacrifica, voluntàriament, a si mateix amb una finalitat altruista.

A Catalunya, a causa de la repressió lingüística del català en la postguerra franquista, es va difondre la creença que escriure en català era, indiscutiblement, un acte d'abnegació.

Jo vaig començar a fer-me escriptor en aquella època tan dura i i puc assegurar que mai veig sentir-me escriptor abnegat. Reconec, però, que bastants col·legues, joves com jo, se'n sentien. El raonament era aquest: escric en una llengua perseguida, tot i conèixer l'altra; és una tria que faig, conscient que sacrifico moltes de les meves possibilitats de difu-

sió, de reconeixement públic i d'atenció per part de la crítica.

Aquest raonament deu ser molt reconfortant. El meu sacrifici té una evident finalitat altruista: dedicar tots els meus esforços a la preservació de la llengua catalana.

Que ningú pensi que no valoro com cal aquesta actitud. Altres escriptors de la mateixa generació es van posar a escriure en castellà. Amb la mateixa naturalitat –i que no s'escandalitzi ningú abans d'hora– amb què uns col·legues optaven pel català. Perquè era absolutament natural que uns joves –atenció: alguns també antifranquistes– aprofitessin la llengua que els permetia més projecció. És clar que no eren abnegats.

Però si vull ser sincer, ni Riba, ni Pedroló, ni Espriu, ni Sarsanedas, ni Folch i Camarasa, ni Maria Aurèlia Capmany –ni jo mateix– es pot dir rotundament que es presentessin com a escriptors en català per abnegació. No veig que es donessin en ells les dues condicions que defineixen una persona abnegada: 1) que faci un sacrifici voluntari; i 2) que el sacrifici tingui una voluntat altruista.

L'altruisme hauria pogut ser la defensa de la llengua catalana per part d'un anglès, però ben mirat aquí es defensava la llengua pròpia. Un escriptor no era un oficinista, que podia fer servir carpetes de tots els colors. Jo no hi veig altruisme –«procurar el bé d'altri»–, sinó coherència i fatalitat. Escriure per defensar una literatura és una idea que només pot adoptar un escriptor pretensions.

Què es vol dir, que voldria escriure en una altra llengua però es conforma a escriure en català? Que fa un servei patriòtic? Siguem seriosos: cap escriptor de debò s'ha sacrificat pel fet d'escriure en català. Potser ho pot pensar algun vanitós. Com si hi hagués una fira de llengües i l'escriptor pogués dir-se: provaré si tinc sort a la barraca del tir al blanc, o a la dels ninots que s'han de tombar amb pilotes.

No. Aquests escriptors d'avui són uns magnífics egocèntrics, que –com tots els escriptors del món–, bàsicament estan preocupats per la seva producció literària. Com ha de ser.

AMBICIÓ, PRETENSIO

Si llegeixo la definició que dona el diccionari de la Gran Enciclopèdia –en l'edició que tinc, la primera– tranquil·litza molt no ser ambiciós. Perquè afirmen que l'ambició és «el desig desordenat d'aconseguir honors, dignitats, fama, poder o qualsevol cosa que afalaga l'amor propi».

Avui, l'ambició no és únicament això. En el llenguatge habitual, l'ambició no és cap desig desordenat, sinó que és simplement una aspiració, una il·lusió, unes ganes de... Diem: «ambiciono tenir una casa pròpia» o «una de les meves ambicions és conèixer Nova York».

Al diccionari francès *Le Petit Larousse* hi trobo que l'ambició és un «desig ardent» –no «desordenat»– d'obtenir uns béns com el poder, l'honor,

l'èxit social. Parla també de l'ambició literària, i cita una frase de Victor Hugo: «Les magnífiques ambicions porten a fer les grans coses.» Desapareix aquí el to negatiu que té el diccionari de la GEC quan parla de l'ambició. Més diferències, encara. El Larousse hi posa al costat «desig o pretensió», simplement. L'ambició no té perquè ser un impuls descontrolat ni projectar-se en grans objectius. Flaubert: «Tota la meva ambició és, actualment, lluitar contra l'avorriment.» L'ambició, doncs, pot ser una simple i pacífica aspiració.

Evidentment, jo no he estat ni sóc ambiciós, perquè ni com a escriptor ni com a persona no he sentit mai desitjos desordenats, i me n'alegro molt. Com a escriptor tampoc m'han caracteritzat els «desitjos ardents», és a dir, no he sabut què era estar ple de foc i de passió. Acostumo a escriure amb una certa serenor, amb un punt d'autocrítica, i pensant que no faig altra cosa que la feina que m'agrada fer.

Si ens limitem, assenyadament, a equiparar ambició i pretensió, és clar que sempre he pretès alguna cosa, però no recordo haver alimentat mai cap pretensió excepcional. M'he conformat amb la

pretensió de poder escriure, una pretensió que m'ha acompanyat en l'adolescència, en la maduresa i en la vellesa. I he tingut la sort de poder satisfer-la, no ha estat una ambició desordenada ni frustrada.

També he tingut la pretensió –jo ja escrivia– que algú es decidís a llegir-me, i el fet que aquest lector hagi existit al llarg d'aquestes etapes de la meva vida m'ha fet absolutament natural la pretensió de continuar escrivint i fer-ho sense privilegis ni subvencions.

Ningú no hauria de creure que estic en contra de l'ambició ardent. Com no estic en contra de la conformitat. Que l'una i l'altra siguin encertades depèn del com, del perquè, del qui. L'ambició pot fer triomfar un negoci, i també pot ensorrar-lo. La conformitat pot frustrar moltes possibilitats futures i pot fer feliç. Entenc molt bé l'ambició d'obtenir el premi Nobel, que possiblement preocupa alguns dels meus col·legues, però també m'entenc a mi mateix quan veig que he anat per camins més modestos i m'hi he conformat sense enveja. Tot-hom té els seus límits, encara que no tothom coneixi les seves limitacions.

De manera que jo he anat vivint i escrivint ajudat per algunes i diverses ambicions, sempre petites, les que no perjudiquen el fetge ni el cervell. Senzillament, escriure el millor possible sense forçar el que jo sóc, no sentir-me adversari dels altres escriptors, que hi hagi prou lectors d'un llibre per justificar-ne l'edició, que la crítica digui el que li sembli o que no digui res, que no necessiti cap càrrec per viure –ni, sobretot, per influir–, i poder somriure d'una manera intel·lectual i educada pensant en els que tenen, ells sí, l'ambició de dictar sentències literàries, amb una passió «desordenada» –aquí hi encaixaria la definició acadèmica d'*ambició* que dona la GEC, copiant Fabra.

Potser m'ha impedit tenir grans ambicions el fet de tenir, cada dia, una petita sort.

ASSAIG TEATRAL

També he escrit teatre. Una obra i mitja. L'obra que vaig acabar té aquest títol: *És perillós fer-se esperar*. És un títol que fa referència a un fet força freqüent: els amics que es reuneixen acostumen, en un moment o altre, a criticar l'absent. En la meua comèdia, tres o quatre homes –no ho sé exactament, no he rellegit el text– que han participat en un atracament esperen, en un pis, l'arribada del company que ha de dur el botí. Però el temps passa i el company no arriba. Quan ho faci, s'adonarà com l'ha perjudicat fer-se esperar.

Ara farà cinquanta anys que l'obra es va estrenar (1958, Teatre Romea). No tinc present ni quan ni com Esteve Polls, aleshores un director teatral acreditat, va conèixer el meu text, inèdit. L'estrena